

УДК 93 (07)

Наталія Ігнатенко

**СИСТЕМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ
У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД
(1919–1939 РР.)**

У статті проаналізовано систему підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів Східної Галичини у міжвоєнний період. Досліджено діяльність Державних вакаційних курсів для вчителів народних і середніх шкіл. Розглянуто методику підвищення кваліфікації на Вищих учительських курсах. Визначено особливості перепідготовки вчителів українських шкіл різних рівнів.

Ключові слова: Східна Галичина, підвищення кваліфікації вчителів, Державні вакаційні курси, Вищі учительські курси, всеукраїнський інститут підвищення кваліфікації педагогів.

Відродження національної школи в Україні неможливе без розв'язання питань підготовки вчителів нової генерації, здатних реалізувати головну мету школи: виховати національно свідому, духовно багату, всебічно розвинену особистість з урахуванням її індивідуальних особливостей, задатків, здібностей. Відповідно, успішно адаптуватися в сучасній школі й виконати поставлені перед учителем завдання може тільки національно свідомий педагог – фахівець, який вільно орієнтується у реаліях суспільного життя. Зазначені обставини істотно змінюють функції сучасного педагога, а тому сьогодні й виникла проблема покращення фахової підготовки вчителя, головним завданням для якого має стати постійне професійне самовдосконалення.

Важливе значення для сучасного національно-культурного відродження має досвід попередніх поколінь, ретроспективний аналіз якого дає можливість збагнути особливості сьогодення, уникнути помилок у майбутньому.

В історії розвитку освіти Східної Галичини помітне місце займає період з 1919 до 1939 року, для якого характерна не лише боротьба за існування української школи, а й пошук шляхів оновлення загальноосвітньої системи: переосмислення її мети, змісту, шляхів реалізації основних завдань та функцій. Автори нових концепцій навчального процесу і змісту освіти сформулювали сучасні погляди на теорію навчання. Перевагу отримали концепції матеріальної освіти – це, в свою чергу, зумовило відмову традиційної школи від догматичних способів навчання та спонукало появу концептуально нових поглядів на дидактику [1, с. 9].

Практична реалізація інноваційних педагогічних теорій лягла на плечі вчителя, який, за висловом Я. Мацюка, “став перед важким питанням: як принорувати себе до тих великих умов, які ставить до нього нова школа, що пускається на шлях обнови. Щоб їм відповісти, мусить учитель бути, з одного боку, паном знання дитячої душі, з другого ж боку, мусить він зазнати з цілою суспільною структурою, з цілим навалом суспільних ускладнень, які становлять всеобіймаюче середовище його виховної праці” [2, с. 69].

Задоволення запитів нової школи вимагало високого рівня фахової підготовки вчителів, але натомість у регіоні чітко простежувалася діаметрально протилежна ситуація. Так, за статистикою 1925 р., у народних школах Східної Галичини працювало 23000 некваліфікованих або недостатньо підготовлених педагогічних працівників. У середніх школах і семінаріях становище було ще гіршим – відсоток таких кадрів сягнув 43 % [3, с. 17–18]. Отож, підвищення рівня фахової підготовки вчителів стало першочерговим стратегічним завданням досліджуваного періоду.

У Східній Галичині в міжвоєнну добу було створено навіть систему заходів для підвищення кваліфікації вчителів.

Для підвищення кваліфікації діяли Державні канікулярні (вакаційні) курси для вчителів народних і середніх шкіл. Їх мета – “розширення і поглиблення наукової підготовки під взором справжньої тематики наукової, але не пов’язаної з шкільною учительською працею” [4, с. 18]. Робота канікулярних курсів була спрямована на підвищення кваліфікації, а також на підготовку кандидатів для Вищих учительських курсів. Такі курси проводилися окремо для вчителів початкових і середніх шкіл. Для вчителів середніх шкіл вони організовувалися відповідно до рівня підготовки: для кваліфікованих та некваліфікованих. На перших ознайомили з важливими науковими темами, актуальними проблемами дидактики та громадсько-державного виховання. Курси для некваліфікованих учителів передбачали підготовку слухачів до екзамену

Уже в перші роки існування Львівської чоловічої семінарії при ній були створені вищезгадані вакаційні курси, керував якими директор закладу. Навчання проводили професори і викладачі даної семінарії. Слухачами були вчителі з різних місцевостей, яких направляла Крайова Шкільна Рада. Училися на курсах один місяць (по 30 годин на тиждень). Вчителі поглиблювали свої знання з елементарних наук, методики викладання польської мови, загальної географії, історії, математики, господарства. Після закінчення курсів слухачі отримували відповідне свідоцтво [5, с. 41].

Зауважимо, що участь учителів під час навчання на вакаційних курсах сприяла не тільки формуванню їх світогляду, але й розвитку організаційних здібностей, підготовці до національно-громадського виховання молоді. Підтвердженням того, що значна увага на вакаційних курсах приділялася культурній програмі, є лист повітової шкільної ради (м. Заліщики). Саме там (у Кураторії Шкільного Округу) повинні були відбуватися вакаційні курси географічно-природничої групи, організовані повітовим осередком “Рідної Школи”. Повітова рада 22 травня 1929 року повідомляла, що “умови побуту на курсах будуть дуже гарні, ... курси принесуть слухачам фізичну користь, додадуть сили і енергії до наступної праці на ниві освіти. Залучення найкращих педагогічних сил для проведення лекцій дає понад усі сумніви впевненість, що слухачі отримають велику користь з пропонованих предметів. Заплановані відділом краєзнавства різноманітні екскурсії в околиці повіту розширять кругозір слухачів і принесуть насолоду” [1, с. 28].

Крім того, проводилися Державні вакаційні курси для вчителів середніх шкіл та закладів з підготовки вчителів. Такі курси, з погляду їх організації, практично не відрізнялися від аналогічних для вчителів народних шкіл і проводилися упродовж 3–4 тижнів літніх канікул. Однак зміст навчання на них був набагато складнішим і передбачав висвітлення наукових проблем стосовно конкретного предмета, загальних питань дидактики, педагогіки і психології та проблем громадсько-державного виховання [1, с. 30].

Однією з важливих форм підвищення кваліфікації були Вищі учительські курси. Розраховані на дворічну підготовку слухачів, вони працювали у Львові, Варшаві та інших містах. Про основні напрямки діяльності курсів повідомляє педагогічний часопис “Учительське слово”. У ньому зазначається, що протягом 1938–1939 рр. в рамках державних Вищих учительських курсів працювали три групи – гуманітарна (Варшава, Краків), географо-природнича (Львів, Варшава) та математично-природнича (Познань, Варшава) [6, с. 32]. Слухачі за бажанням обирали для вивчення одну групу предметів. Наприклад, на Вищих Учительських Курсах у Львові 1936 р. була запроваджена відповідна система навчання. Усі предмети поділялися на основні та додаткові. До основних належали дисципліни, які були обов’язковими для всієї групи: це педагогічні

предмети та наука про сучасну Польщу. Інші предмети, хоч і вважалися основними, могли обиратися за бажанням слухачами. Це польська мова, історія, географія, природознавство, математика, співи, фізичне виховання, малювання, практичні заняття [1, с. 32–33]. Зауважимо, що курси існували не лише для вчителів-предметників, а й для інших категорій шкільних працівників (вихователів, інспекторів тощо).

Проблема підвищення кваліфікації в галузі шкільництва була на той час дуже актуальною, а інколи – навіть болючою. Щоб обійняти посаду вчителя, треба було перемогти у відповідному конкурсі, а для участі у ньому необхідно було мати кваліфікацію. Для одержання кваліфікації на основі свідоцтва зрілості вчительських семінарій або різних учительських курсів необхідно було скласти практичний іспит, який (на кваліфікацію вчителя початкової школи) кандидат мав право складати на третьому році роботи. Комісія екзаменувала вчителя з 18 предметів. Іспит був дуже складним, у деяких випадках він тривав 4 години. Тому закономірно, що 75 % молодих учителів не склали його з першого разу. Ті кандидати, що за третім разом не склали екзамену, звільнялися з посади [7, с. 120–121].

Екзамен на право обіймати посаду вчителя середньої школи складався із наукової та педагогічної частини. Перша передбачала пред'явлення конспекта опрацьованої наукової літератури та усне опитування з наукових основ відповідно до спеціальності. Друга частина – це усний іспит з педагогіки і методики викладання окремих предметів та проведення пробного уроку. Крім того, іспит на вчителя середньої школи мав право складати кандидат із стажем практичної роботи не менше 5 років [4, с. 19].

Учителі деяких середніх, фахових шкіл та учительських семінарій, які мали визнану кваліфікацію, необхідну для викладання в загальному шкільництві, не склали практичний іспит. Від цієї форми контролю також могли бути звільнені окремі педагоги, які досягли значних успіхів у роботі. Рішенням Міністерства освіти про звільнення від іспиту автоматично встановлювалася кваліфікація для присвоєння вчительського звання. Учителі, які мали диплом з правом викладання тільки окремих предметів, склали практичний іспит за тими ж нормами, що й інші, але показові лекції мали проводити тільки зі своєї спеціальності.

Щоб скласти професійний екзамен, тобто атестуватися, учитель подавав спеціальну заяву, до якої додавалися список опрацьованих книг та підручників, письмовий виклад змісту не менше двох педагогічних творів, інформація з місця роботи, а також характеристики від декількох дітей, які впродовж навчального року навчалися у кандидата. Іспит складався з трьох частин: письмової роботи, пробної лекції (тобто уроку) і колоквиуму. До письмового іспиту претендент отримував дві теми, а розкривав одну з них. На роботу відводилося чотири години: за згодою комісії дозволялося користуватися необхідними джерелами. Якщо були помічені порушення встановлених правил, то кандидат взагалі усувався від іспиту [4, с. 20].

Піклуючись про кадри вчителів-українців, громадські й педагогічні товариства приділяли значну увагу підвищенню кваліфікації українського вчительства. На особливу увагу у цьому контексті заслуговують курси україністів, що сприяли виробленню загальної позиції, єдиного підходу до вивчення української мови та літератури. Навчання на курсах складалося з двох частин: теоретичної та практичної. У рамках проведення першої частини читалися й обговорювалися доповіді та реферати з актуальних проблем україністики, другої – зразкові лекції досвідчених науковців та кращих вчителів, що згодом реферувалися на сторінках педагогічних часописів [1, с. 46–47].

Курси для вчителів (“з метою поповнення фахової педагогічної освіти свого народного вчительства сучасними теоретичними і практичними досягненнями педагогії”) проводила і Головна Управа “Рідної Школи”. Зокрема, на таких

курсах у Львові, що відбувалися 1933 р., відомі професори ознайолювали слухачів із широким колом наукових та навчально-виховних проблем. Слід зазначити, що окремі курси на історичну тематику (“Українська історіографія”, “В чім лежить засаднича відмінність історії України від історії Московщини” та “Причини наших давніх та новіших політичних катастроф”) тут читав Терлецький [8, с. 60–61].

У Східній Галичині в міжвоєнну добу існувала певна система методичної роботи з учителями. Так, за розпорядженням Міністерства освіти з 1919 року регулярно відбувалися районні учительські конференції. Аналізуючи практику проведення цих заходів, відзначимо доцільну і для нашого сьогодення вимогу обов'язкової підготовки кожного учасника до дискусії. Проте у проведенні лекцій на районних конференціях було багато формалізму [1, с. 38–41].

У досліджуваному регіоні практикувалася така форма підвищення кваліфікації як гуртки з обміну досвідом роботи (праобраз сучасних методичних об'єднань). Поширеними вони були серед учителів початкової школи – і це зрозуміло, зважаючи на їх велику кількість. На засіданнях цих гуртків розглядалися теоретичні та практичні питання. Найчастіше проводилися показові лекції та заслуховувалися реферати, а потім відбувалося їх обговорення [9, с. 9].

Для поглиблення знань учителів Головна Управа “Рідної Школи” видавала методичні поради і вказівки з проблем організації навчально-виховної роботи. Після інспектування практикувалися також узагальнюючі бесіди з педагогами, коли інспектор робив свої зауваження і надавав пропозиції. Це допомагало вчителям під час підготовки і складання кваліфікаційних іспитів перед іспитовою комісією “Рідної Школи”.

Питання вдосконалення методики викладання шкільних предметів активно обговорювалися на сторінках західноукраїнської періодичної преси. Практично в усіх часописах був розділ “Методика і шкільна практика”, а в журналі “Шлях виховання і навчання” з 1931 року існував окремий додаток з аналогічною назвою. Періодичні видання намагалися окреслити шляхи удосконалення навчання і виховання учнів шкіл усіх типів, ознайомити педагогів із результатами запровадження новинок психолого-педагогічної науки у навчальних закладах різних країн.

Ще однією важливою формою підвищення кваліфікації галицьких вчителів були педагогічні виставки, на яких представлялися в документах, матеріалах та наочності кращі здобутки щодо організації українського шкільництва. Деякі експонати ілюстрували організацію навчання з конкретного предмета в різних типах шкіл. Були також представлені допоміжні засоби навчання, які виготовляли учні та їхні наставники [1, с. 51].

Загалом, у міжвоєнний період на Наддніпрянській Україні система підготовки педагогів пройшла кілька етапів становлення і розвитку. Підвищення кваліфікації відбувалося на короткотермінових курсах, конференціях, нарадах та семінарах [10, с. 154]. Проте на курсах переважно обговорювалися теоретичні питання, тому практичної допомоги вчителеві бракувало. Починаючи з 1930 р., замість короткотермінових заходів було створено заклади, що працювали протягом цілого року, дотримуючись точних методичних рекомендацій. У центрі системи цих закладів був Всеукраїнський інститут підвищення кваліфікації педагогів [11, с. 162]. На жаль, подібного координаційного центру на теренах Східної Галичини не існувало.

Пошуки галицьких вчителів завжди знаходили підтримку в педагогічних часописах. Показником цього, наприклад, був оголошений редакцією “Учительського слова” конкурс на кращі методичні розробки на українознавчу тематику в народних школах. Це стимулювало вчителів до осмислення та збагачення власного досвіду.

Отже, проблемам підвищення кваліфікації вчителів у Східній Галичині в міжвоєнний період надавалося великого значення. Було створено чітку систему закладів, до якої увійшли Вищі учительські курси, канікулярні (вакаційні) курси, міжшкільні сходи, педагогічні виставки тощо. З метою удосконалення фахової підготовки педагогів запроваджувались такі форми навчання, як зразкові лекції та їх обговорення, гуртки з обміну досвідом роботи, районні конференції. На сторінках періодики в розділі “Методика і шкільна практика” постійно друкувалися матеріали, що узагальнювали кращий педагогічний досвід. У досліджуваній період також було запроваджено атестацію вчителів, розроблено методику підготовки та проведення професійних іспитів, що об’єктивно вимагали від учителів працювати над підвищенням рівня своєї кваліфікації та самовдосконаленням.

Список використаних джерел

1. *Завгородня Т. К.* Підвищення професійної кваліфікації вчителів Галичини (1919–1939 роки): Дидактичний аспект / Т. К. Завгородня. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 89 с. 2. *Мацюк Я.* Практичні вчительські іспити / Я. Мацюк // Шлях виховання і навчання. – 1930. – Ч. 3. – С. 69. 3. *Шкільна політика* // Учительське слово. – 1925. – Ч. 4. – С. 17–18. 4. *Завгородня Т. К.* Підвищення кваліфікації вчителів у Галичині (20 – 30-ті роки ХХ століття) / Т. К. Завгородня // Обрії. – 1998. – № 2. – С. 17–21. 5. *Барна М. М.* Розвиток педагогічної освіти в Галичині (1772–1939) / М. М. Барна // Рідна школа. – 1998. – № 7. – С. 33–48. 6. *Вищі* учительські курси // Учительське слово. – 1938. – Ч. 5. – С. 32. 7. *Завгородня Т. К.* Дидактична думка в Галичині (1919–1939 роки) / Т. К. Завгородня. – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 167 с. 8. *Педагогічний* курс українського народного вчителства “Рідної школи” у Львові // Шлях виховання і навчання. – 1933. – Ч. 1. – С. 60. 9. *Sprawozdanie* dyrekcji państwowej seminarjum nauczycielskiego męskiego im. Henryka Sienkiewicza w Tarnopolu za rok szkolny 1927 / 1928. – ДАТО, ф. 409, оп. 1, сп. 1, арк. 1–70. 10. *Дерев’яна Л. Й.* Розвиток творчих здібностей учнів у загальноосвітніх школах Галичини (1900–1939) / Л. Й. Дерев’яна. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. – 150 с. 11. *Сігаєва Л. Є.* Підвищення кваліфікації вчителів на Україні в 30-ті роки ХХ століття / Л. Є. Сігаєва // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3. – С. 161–165.

Наталія Ігнатенко

СИСТЕМА ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЦИИ В МЕЖДУВОЕННЫЙ ПЕРИОД (1919–1939)

В статье рассмотрена система повышения квалификации учителей общеобразовательных школ в Восточной Галиции в междувоенный период. Исследована деятельность Государственных каникулярных курсов для учителей народных и средних школ. Проанализирована методика повышения квалификации на Высших учительских курсах. Изучена специфика переподготовки учителей украинских школ

Ключевые ~~различия~~ **возуровней**. Галиция, повышение квалификации учителей, Государственные каникулярные курсы, Высшие учительские курсы, Национальный институт повышения квалификации учителей.

Nataliya Ignatenko

TEACHER TRAINING SYSTEM IN THE EASTERN GALICIA IN THE INTERWAR PERIOD (1919–1939)

Is considered in the article building skills of teachers of secondary schools in Eastern Galicia in between. We investigated the activities of State holiday courses for teachers of secondary schools. Analyzed method of the Higher teachers training courses. Examined the specificity of refresher courses for teachers of Ukrainian schools of different levels.

Key words: Eastern Galicia, training of teachers, Government, Higher vocational courses teachers courses, National Institute for advanced teacher training.